

IN L. CATILINAM,
AD QUIRITES

ORATIO.

TAndem aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audaciâ, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariè molientem, vobis, atque huic urbi ferrum, flammamque minitantem, ex urbe vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem urbe profecuti sumus. Abijt, excessit, evasit; erupit. Nulla iam perniciès à monstro illo, atque prodigio manibus ipsis intra mania comparabitur. Atque hunc quidem unum huius belli domestici ducem sine controversia vicimus: non enim iam inter latera nostra sic illa versabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domesticos parietes pettimecemus: loco ille motus est, cum est ex urbe depulsus: palam iam cum hoste, nullo impediendo, bellum iustum geremus. Sine dubio perdidimus hominem, magnificequè vicimus, cum illum ex oculis infidijs, in apertum latrocinium coniecimus. Quòd verò non cruentum mucronem, ut voluit, extulit, quòd vivis nobis egressus est, quòd ei ferrum de manibus extorfi-

torsumus, quòd incolumes cives, quòd stantem urbem reliquit, quanto tandem illum dolore alictum esse, & profligatum putatis? Iacet ille nunc prostratus, Quirites, & se percussum, ætque abiectum esse sentit, & retorquet oculos profecto sepe ad hanc urbem, quam ex suis faucibus ereptam esse lugeat: quæ quidem latari mihi videtur, quòd tantam pestem evomuerit, forasque proiecerit. At si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in quo exultat, & triumphat oratio mea, me vehementer accuset, quòd tam capitalem hostem non comprehenderim potius, quàm emiserim: non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum. Interemptum esse L. Catilinam, & gravissimo supplicio affectum iam pridem oportebat: idque à me, & mos maiorum, & huius imperij severitas, & Resp. postulabat. Sed quàm multos fuisse putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? Quàm multos, qui propter stultitiam non putarent? Quàm multos, qui etiam defenderent? Quàm multos, qui propter improbitatem faverent? At si, sublato illo, depelli à vobis omne periculum iudicarem, iam pridem ego L. Catilinam, non modò invidiæ mee, verùm etiam vitæ periculo sustulisset. Sed cum viderem, ne vobis quidem omnibus re etiam tum probata, si illum, ut erat meritis, morte mulc-

multassem fore, ut eius socios in vidia oppressos persequi non possem; rem huc deduxi, ut tum palam pugnare possetis, cum hostem aperte videretis. Quem quidem ego hostem, Quirites, quam vehementer foris esse timendum putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam molestè fero, quod ex urbe parum comitatus exierit: Vtinam ille omnes secum suas copias eduxisset. Tongillum mihi eduxit, quem amare in prætexta calumnia cœperat. Publicium, & Munatium, quorum es alienum contractum in popina nullum Reipub. metum afferre poterat, reliquit: quos viros? Quanto alieno ære? Quam valentes? Quam nobiles? Vos videtis. Itaque ego illum exercitum ex Gallicanis legionibus, & hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habuit, & his copijs, quæ à nobis quotidie comparantur, magnoperè contemno, collectum ex senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis mendiculis, ex aegresti luxuria, ex ijs, qui vadimonia deferere, quam illum exercitum, malverunt: quibus ego non modo si aciem exercitus nostri, verum etiam si edictum præ foris ostendero, concident. Hos, quos video voltare in foro, quos stare ad curiam, quos etiam in senatum venire, qui nitent unguentis, qui fulgent purpurâ, mallem secum suos milites eduxisset: qui si hic permanent, mement-

rote, non tam exercitum illum esse vobis, quam hos, qui exercitum deseruerunt, pertimescendos. Atque etiam hoc magis sunt timendi, quod, quid cogitent, me scire sentiunt, neque tamen permoventur. Video, cui Apulia sit attributa, qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui sibi has urbanas insidias cadis, atque incendiolorum depoposcerit: omnia superioris noctis consilia ad me perlata esse sentiunt: patefecerunt in senatu hesterno die: Catilina ipse pertimuit, profugit: hi qui expectant? Næ illi vehementer errant, si illam meam pristinam lenitatem perpetuam sperant futuram: quod expectavi iam sum assecutus, ut vos omnes factam esse aperte coniurationem contra Rempub. videretis: nisi vero si quis est, qui Catilinæ similes cum Catilina sentire non putet. Non est iam lenitati locus: severitatem res ipsa flagitat: unum etiam nunc concedam: exeat, proficiscantur, ne patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere: demonstrabo iter. Aureliam via profectus est: si accelerare volent, ad vesperum consequentur. O fortunatam Rempub. si quidem hanc sentinam huius urbis eiecisset! Uno me hercule Catilina exhaulto, relevata mihi, & recreata Respub. videretur. Quid enim mali, aut sceleris fingi, aut excogitari potest, quod non ille conceperit? Quis tota Italia

veneficus, quis gladiator, quis latro, quis ficiarius, quis parricida, quis testamentorum subceptor, quis circumscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuventutis, quis corruptos, quis perditus inveniri potest, qui se cum Catilina non ramiliari simè vixisse fateatur? Quæ cædes per hocce annos sine illo facta est? Quod nefarium stuprum non per illum? Iam verò quæ tanta in ullo unquam homine iuventutis illecebra fuit, quanta in illo? Qui alios ipse amabat turpissimè; aliorum amoris flagitiosissimè serbiebat. Alijs fructum libidinum, alijs mortem parentum, non modò impellendo, verùm etiam advando, pollicebatur. Nunc verò, quàm subito non solum ex urbe, verùm etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegat? Nemo non modò Romæ, sed nec ullo in angulo totius Italiae oppressus ere alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris fœdus raverit. Atque, ut eius diversa studia in dissimili astione perspicere possitis, nemo est in ludo gladiatorio paulò ad facinus audacior, qui se non initium Catiline esse fateatur: nemo in scena levior, & nequior, qui se non eiusdem prope sodalem fuisse commemoret. Atque idem tamen, stuprorum, & scelerum exercitatione assuefactus, frigore, & siti, ac

vigi-

vigilijs perferendis, fortis ab istis suis socijs prædicabatur, cùm industria subsidia, atque instrumenta virtutis in libidem, audaciamque confumerentur. Hunc verò si sui fuerint comites secuti, si ex urbe exierint desperatorum hominum flagitiosi greges, ò nos beatos! O Remi pub. fortunatam! O præclaram laudem consulatus mei! Non enim iam sunt mediocres hominum libidines, non humana audaciæ, ac toleranda: nihil cogitant, nisi cædes, nisi incendia, nisi rapinas: patrimonia sua profuderunt: fortunas suas obligurierunt: res eos iam pridem, fides deficere nuper coepit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. Quòd si in vino, & alea comestationes solum, & scorta quererent, essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi: hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis viris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormientes vigilantibus? Qui mihi accubantes inconvivjs, complexi mulieres impudicas, vino languidi, confecti cibo, fertis redimiti, unguentis oblii, debilitati stupris, eructant sermonibus suis cædem bonorum, atque urbis incendia: quibus ego confido impendere fati aliud, & poenas, iam diu improbitati, nequitia, sceleri, libidini debitas, aut instare iam planè, aut certe ià appropinquare. Quos si meus con-

E

sula.

fulatus, quoniam sanare non potest, sustuleris: non breve nescio quod tempus, sed multa facultas propagarit Reipub: Nulla est enim natio, quam per timeſcamus: nullus Rex, qui bellum Populo Rom. inferre poſſit: omnia ſunt externa unius virtute, terra, mariq; pacata. Dōmesticum bellum manet: intus inſidia ſunt, intus incluſum periculum eſt, intus eſt hoſtis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum ſcelere certandum eſt. Huic ego me bello ducem proſiteor, Quirites: ſuſcipio inimicitias hominum perditorum. Quae ſanari poterunt, quaquumque ratione ſanabo: quae reſecanda erunt, non patiar ad perniciem civitatis manere. Proinde, aut exeant, aut quieſcant: aut ſi & in urbe, & in eadem mente permanent, ea, quae merentur, expectent. At etiam ſunt, Quirites, qui dicant, à me in exilium eiectum eſſe Catilinam: quod ego ſi verbo aſſequi poſſem, iſtos ipſos eiſcerem, qui hæc loquuntur: homo enim videlicet timidus, & permodestus vocem Conſulis ferre non potuit, ſimul atque ire in exilium iuſtus eſt, paruit. Quid quod hæſterno die, cum domi meae penè interfectus eſſem, tenatum in eadem Iovis Statoris convocavi: rem omnem ad P. conſcriptos detuli: quò cum Catilina veniſſet, quis eum ſenator appellavit? Quis ſalutavit? Quis denique ita aſpexit, ut perditum civem,

ac non potius, ut inopportuniſſimum hoſtem? Quin etiam Principes eius ordinis partem illam ſubfelliorum, ad quam ille acceſſerant, nudam, atque inanem reliquerunt. Hic ego vehementer ille Conſul, qui verbo cives in exilium eijcio, quaſi à Catilina, an nocturno conventu, apud M. Leccam fuiſſet, necne? Cum ille homo audaciſſimus conſcientiã comictus, primò reticuiſſet, partefeci cetera: quid ea nocte egiſſet, ubi fuiſſet, quid in proxima conſtituiſſet, quemadmodum eſſet ei ratio totius belli deſcripta, docui: cum hæſitaret, cum cunctaretur, quaſi quid dubitaret proſicisci eò, quò iam pridem pararet: cum arma, cum ſecures, cum faſces, cum tubas, cum ſigna militaria, cum Aquilam illam argenteam, cui ille etiam ſacrarium ſclerum domi ſuae fecerat, ſcirem eſſe præmiſſam. In exilium eijciebam, quem iam ingreſſum in bellum eſſe videbam? Etenim, credo, Manlius iſte Centurio, qui in agro Faſulano caſtra poſuit, bellum Populo Rom. ſuo nomine indixit: & illa caſtra hunc, non Catilinam ducem expectat: & ille eiectus in exilium, ſe Maſſiliam, ut aiunt, non in hæc caſtra conferet. O conditionem miſeram non modò adminiſtrandæ, verum etiam conſervandæ Reipub! Nunc ſi L. Catilina conſilij, laboribus, periculis meis circū-

molitus, ac debilitatus, subito pertimuerit, sententiam mutaverit, deseruerit suos, consilium belli faciendi abiecerit, ex hoc cursu sceleris, & belli iter ad fugam, atque exilium converterit; non ille à me spoliatus armis audacia, non obtupefactus, ac perterritus meâ diligentia, non de spe, conatuque depulsus, sed indemnatus, innocens, in exilium eiectus à Consule, vi, & minis esse dicetur: & erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserunt: me non diligentissimum Consulem, sed crudelitissimum tyrannum existimari velint. Est mihi tanti, Quirites, huius invidiæ falsæ, atque iniquæ tempestatem subire, dummodò à vobis huius horribilis belli, ac nefarij periculi depellatur. Dicatur sanè eiectus esse à me, dummodò eat in exilium: sed mihi credite, non est iturus. Numquam ego à dijs immortalibus optabo, Quirites, invidiæ meæ levandæ causâ, ut L. Catilinam adducere exercitum hostium, atque in armis volitare audiat: sed tūdo tamen audietis: multòque magis illud timeo, ne mihi sit invidiosum aliquando, quòd illum emiserim potius, quàm quòd eiecerim. Sed cum sint homines, qui illum, cum profectus, sit, eiectum esse dicant: ijdem, si interfectus esset, quid dicerent? Quamquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hoc

que,

queruntur, quàm verentur. Nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Manlium, quàm ad Massilienses ire malit. Ille autem si me hercule hoc, quòd agit, nunquam antè cogitasset: tamen atrocinantem se interfici mallet, quàm exulem vivere: nunc verò, cum ei nihil adhuc præter ipsius voluntatè, cogitationemque acciderit, nisi quòd vivis nobis, Româ profectus est, optemus potius ut eat in exilium, quàm queratur. Sed cur tandiu de uno hoste loquimur, & de eo hoste, qui iam fatetur se esse hostem, & quem, quia, quòd semper volui, murus interest, non timeo? De his, qui dissimulant, qui Romæ remaneant, qui noviscum sunt, nihil dicimus? Quos quidem ego, si ullo modo fieri posset, non tam ulcisci studeo, quàm sanare, & ipsos placare Reipublicæ: neque id quare fieri non possit, si me audire voluerint, intelligo. Exponam enim vobis, Quirites, ex quibus generibus hominum ista copiæ comparentur: deinde singulis medicinam consilij, atque orationis meæ, siquam potero, afferam. Primum genus est eorum, qui magno in ære alieno maiores etiam possessiones habent, quarum amore adducti dissolvi nullo modo possunt. Horum hominum species est honestissima: sunt enim locupletes; voluntas verò, & causa impudentissima. Tu agris, tu edi-

E 3

ficijs,

ficijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus, & copiosus sis, & dubites aliquid de possessione detrahere, ac fidem acquirere? Quid enim expectas? Bellum? Quid? Ergo in vastatione omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? An tabulas putas? Errant, qui istas à Catilina expectant: meo beneficio tabule novę proferuntur, verum auctionarię. Neque enim isti, qui possessiones havent, alia ratione ulla salvi esse possunt. Quod si maturius facere voluissent, neque (id quod stultissimus est) certate cum usuris, fructibus prediorum, locupletioribus his, & melioribus civibus uteremur. Sed hosce homines minimè puto pertimescēdos, quod aut deduci de sententia possunt, aut si permanebunt, magis mihi videtur vota facturi contra Rempublicam, quàm arma laturi. Alterum genus est eorum, qui quamquam premuntur aere alieno, dominationem tamen expectant: rerum potiri volunt: honores, quos quęta repub. desperant, pertubata consequi se posse arbitrantur. Quibus hoc precipiendum videtur, unum scilicet, & idem, quod cæteris omnibus, ut desperent sed id, quod conantur, consequi posse: primum omnium me ipsum vigilare, adesse, providere Reip. deinde magnos animos esse in bonis viris, magnam concordiam, maximam multitudinem, magnas

nas præterea copias militum; deos denique immortales huic invicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ urbi, contra tantam vim sceleris præsentis auxilium esse laturos. Quod si iam sint, id, quod cum summo furore cupiunt, adepti, num illi in cinere urbis, & sanguine civium, quę mente conscelerata, ac nefaria concupierunt, se consules, ac dictatores, aut etiam reges sperant futuros? Non vident se cupere id, quod si adepti fuerint, fugitivo alicui, aut gladiatori concedi sint necesse? Tertium genus est ætate iam confectum, exercitatione robustum, quo ex genere est ipse Manlius, cui nunc Catilina successit. Hi sunt homines ex his coloniis, quas Pæsulis Sylla constituit, quas ego universas civium esse optimorum, & fortissimorum virorum sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se iniperatis, repentinique pecunijs sumptuosius, insolentiusque iactarunt. Hi dum ædicant, tanquam beati, dum prætijs, lecticis, familijs magnis, convivijs, apparatus delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, ut si salvi esse velint, Sylla sit ijs ab inferis excitandus, qui etiam nonnullos agrestes homines tenues, atque egentes in eadem illam spem rapinarum veterum impulerunt. Quos ego utroque, Quirites, in eodem genere prædatorum, direptorumque pono. Sed eos hoc mo-

neo, definant furere, & proscriptiones, & dictaturas cogitare; tantus enim illorum temporum dolor inustus est civitati, ut iam ista non modò homines, sed ne pecudes quidem mihi passuræ esse videantur. Quartum genus est sanè varium, & mistum, & turbulentum, qui iam pridem premuntur: qui numquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotia, partim etiam sumptibus in veterè aere alieno vacillant: qui vadimonij, iudicij, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti, & ex urbe, & ex agris se in illa castra conferre dicuntur. Hosce ego non tam milites acres, quàm inficiatores lentos esse arbitror; qui homines primùm si stare non possunt, corruant; sed ita ut non modò civitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant. Nam illud non inteligo, quamobrem, si vivere honestè non possunt, perire turpiter velint; aut cur minori dolore perituros se cum multis, quàm si soli pereant, arbitrentur. Quintum genus est parricidarum, ficariorum, denique omnium facinorosorum, quos ego à Catilina non revoco, nam neque divelli ab eo possunt: & pereant sanè in latrocinio, quoniam sunt ita multi, ut eos capere carcer non possit. Postremum autem genus est, non solum numero, verum etiam genere ipso, atque virà, quod proprium est Catilinae de eius delect-

delectu, imò verò de complexu eius, ac sinu: quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut benè barbatos videtis, manicatis, & talaribus tunicis, velis amictos, non togis: quorum omnis industria vitæ, & vigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur: in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudicique versantur: hi pueri tam lepidi, ac delicati, non solum amare, & amari, neque cantare, & saltare; sed etiam sicas vibrare, & spargere venena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi pereunt, etiam si Catilina perierit, scitote hoc in Repub. seminarium Catilinarum futurum. Veruntamen, quid sibi isti miseri volunt? Num suas secum muliereculas sunt in castra ducturi? Quemadmodum autem illis carere poterunt, his præsertim iam noctibus? Quo autè pacto illi Apenninum, atque illas pruinas, ac nives perferent? Nisi idcirco se faciliùs hyemem toleraturos putant, quòd in convivij nudi saltare didicerunt. O bellum magnoperè pertimescendum, cum hanc sit habiturus Catilina scortorum cohortem prætoriam! Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinae copias vestra præsidia, vestroque exercitus: & primùm gladiatori illi confecto, & saucio Consules, Imperatoresque vestros opponite: deinde contra illam naufragorum ciectam, ac debilitatam

manum florem totius Italiae, ac robur educate. lam verò urbes coloniarum, ac municipiorum respondebunt Catilinæ tumulis silvestribus. Neque verò ceteras copias, ornamenta, præsidia vestra, cum illius latronis inopia, atq̃ egestate debeo conferre. Sed si omiſſis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamur, eget ille Senatu, Equitibus Romanis, populo, urbe, ærario, vectigalibus, cunctâ Italiâ, provincijs omnibus, exteris nationibus: si his rebus omiſſis, ipsas causas, quæ inter se confligunt, contendere velimus: ex eo ipso, quàm valde ipsi iaceant intellegere possumus. Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc itrupum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudine: hinc continentia, illinc libido: denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes cecurrant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitijs omnibus: postremò copia cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit. In huiuscemodi certamine, ac prælio, nonne, etiam si hominum studia deficiant, dii ipsi immortales cogent ab his præclarissimis virtutibus tot, & tanta vitia superari? Quæ cum
ita

ita sint, Quirites, vos (quemadmodum iam antea dixi) vestra recta custodijs, vigilijsque defendite: mihi, ut urbi sine vestro motu, ac sine ullo tumultu, satis esset præsidij, consultum, ac provisum est. Coloni omnes, municipesque vestri certiores à me facti de hac nocturna excursionione Catilinæ, facile urbes suas, finesque defendent: gladiatores, quam sibi ille maximâ manum, & certissimam fore putavit, quamquam meliores animò sunt, quàm pars Patri-
ciorum, potestate tamen in vestra continebuntur. Q. Metellus, quem ego prospiciens hoc, in agrum Gallicanum, Picenumque præmisi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus, conatusque prohibebit. Reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis, iam ad Senatum referemus, quem vocari videtis. Nunc illos, qui in urbe remanserunt, atque adeò cõtra urbis salutem, omniumque vestrum in urbe à Catilina relictî sunt, quamquam sunt hostes, tamen quia nati sunt cives, monitos etiam, atque etiam volo. Mea lenitas adhuc, si cui solutior visa est, hoc expectavit, ut id quod latebat, erumperet. Quod reliquum est, iam non possum oblivisci: meam hanc esse patriam, me horum esse Consulem: mihi aut cum his vivendû, aut pro his esse moriendum: nullus est portæ custos, nullus insidiator via: si qui exire volunt,
con-

consulere sibi possunt; qui verò in urbe se con-
moverit, cuius ego non modo factum, sed in-
ceptum ullum, conatum ve contra patriam de-
prehendero, sentiet in hac urbe esse Consules
vigilantes, esse egregios magistratus, esse for-
tem Senatum, esse arma, esse carcerem, quem
vindicem nefariorum, ac manifestorum scelerum
maiores nostri esse voluerunt. Atque hæc
omnia sic agentur, Quirites, ut res maximæ
minimo motu, pericula summa nullo tumultu,
bellum intestinum, ac domesticum, post homi-
num memoriam crudelissimum, ac maximum,
me uno togato duce, & Imperatore sedetur.
Quod ego sic administrabo, Quirites, ut si ullo
modo fieri poterit, ne improbus quidem quis-
quam in hac urbe poenam sui sceleris suserat.
Sed si vis manifestæ audaciæ, si impendens pa-
triæ periculo me necessariò de hac animi leni-
tate deduxerint; illud vix optandum
in tanto, & tam insidioso bello
videtur, ut nequis bonus intereat, paucorum-
que poenà vos omnes iam salvi esse possitis.
Quæ quidem ego neque meâ prudentiâ, neque
humanis consilijs fretus polliceor vobis, Qui-
rites, sed multis, & non dubijs deorum immor-
talium significationibus: quibus ego ducibus
in hac spem, sententiamque sum ingressus: qui
iam non procul, ut quondam solebant, ab ex-
terno

terno hoste, atque longinquo, sed hic præsentis
suo numine, atque auxilio sua templa, atque
urbis tecta defendunt: quos vos, Quirites, pre-
cari, venerari, atque implorare debetis, ut quâ
urbem pulcherrimam, florentissimam, poten-
tissimamque esse voluerunt, hanc omnibus hos-
tium copijs, terrâ, marique superatis, à perdi-
tissimorum civium nefario scelere defendant.

PRO A. LICINIO ARCHIA,

POETA.

ORATIO.

SI quid est in me ingenij, Iudices, quod sen-
tio quàm sit exiguum: aut si qua exerci-
tatio dicendi, in qua me non inficior me-
diocriter esse versatum; aut, si huiusce rei ratio
aliqua ab optimarum artium studijs, & discipli-
na profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis
meæ tempus abhorruisse: earum rerum om-
nium, vel in primis hic A. Licinius fructum à
me repetere propè suo iure debet. Nam quoad
longissimè potest mens mea respicere spatium
præteriti temporis, & pueritiæ memoriam re-
cordari ultimam, inde usque repetens, hunc
video mihi principem, & ad suscipiendam, &
adin-

ad ingrediendam rationem horum studiorum
 extitisse. Quod si hæc vox huius horratu, præ-
 ceptisque conformata nonnullis aliquando sa-
 luti fuit, à quo id accepimus, quo cæteris opi-
 tulari, & alios servare possemus, huic profectò
 ipsi, quantum est situm in nobis, & operi, &
 salutem ferre debemus. Ac ne quis à nobis hoc
 ita dici forrè miretur, quòd alia quædam in
 hoc facultas sit ingenij, neque hæc dicendi ra-
 tio, aut disciplina: nec nos quidem huic cunc-
 ti studio penitus unquam dediti fuimus. Ete-
 nim omnes artes, quæ ad humanitatem perti-
 nent, habent quoddam commüne vinculum,
 & quasi cognatione quadam inter se conti-
 nentur. Sed ne cui vestrum mirum esse videatur,
 me in questione legitima, & in iudicio publico,
 cum res agatur apud Prætorem Populi Rom.
 lectissimum virum, & apud severissimos Iudic-
 ees, tanto conventu hominum, ac frequentia,
 hoc uti genere dicendi, quod non modò à con-
 fuetudine iudiciorum, verùm etiam à forensi
 sermone abhorreat: quæro à vobis, ut in hac
 causa mihi detis hanc veniam accommodatam
 huic reo, vobis, quemadmodum spero, non
 molestant: ut me pro summo Poeta, atque eru-
 ditissimo homine dicentem, hoc concursu ho-
 minum literatissimorum, hac vestra humanita-
 te, hoc denique Prætoris exercente iudicium,
 patia:

patiamini de studijs humanitatis, ac literarum
 paulò loqui liberius: & in eiusmodi persona,
 qua propter otium, ac studium minimè in iu-
 dicijs, periculisque tractata est, uti propè novo
 quodam, & inuitato genere dicendi. Quod si
 mihi à vobis tribui, concedique sentiam, perfici-
 am profectò, ut hunc A. Licinium non modò
 non segregandum, cum sit civis, à numero ci-
 vium: verum etiam, si non esset, putetis ascisc-
 eendum fuisse. Nam ut primùm ex pueris ex-
 cessit Archias, atque ab ijs artibus, quibus
 ætas puerilis ad humanitatem informari solet,
 se ad scribendi studium contulit: primùm An-
 tiochiæ (nam ibi natus est, loco nobili, & celebri
 quondam urbe, & copiosa, atque eruditissi-
 mis hominibus, liberalissimisque studijs af-
 fluenti) celeriter antecellere omnibus ingenij
 gloria contigit: post in cæteris Asiæ partibus,
 cunctæque Græciæ sic eius adventus celebraba-
 tur, ut famam ingenij expectatio hominis, ex-
 pectationem ipsius adventus, admiratioque su-
 peraret. Erat Italia tunc plena Græcarum ar-
 tium, ac disciplinarum; studiaque hæc & in La-
 tio vehementius tum colebantur, quàm nunc
 iisdem in oppidis, & hic Romæ propter tran-
 quillitatem Reipub. non negligebantur. Ita-
 que hunc & Tarentini, & Rhegyni, & Neapoli-
 tani, civitate, cæterisque præmijs donarunt: &

omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione, atque hospitio dignum existimarunt. Hac tanta celebritate famæ, cum esset iam absentibus notus, Romam venit, Matrio Consule, & Catulo. Nactus est primum Cōsules eos, quorum alter res ad scribendum maximas; alter cum res gestas, tum etiam studium, atque aures adhibere posset. Statim Luculli, cum prætextatus etiam tum Archias esset, cum domum suam receperunt. Sed enim hoc non solum ingenij, ac literarum, verum etiam naturæ, atque virtutis fuit, ut domus, quæ huius adolescentiæ prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti. Erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, & eius Pio filio: audiebatur à M. Emilio: vivebat cum Q. Catulo, & patre, & filio: à L. Crasso colebatur: Lucullos verò, & Drusum, & Octavios, & Catonem, & totam Hortensiorum domum devictam consuetudine cum teneret, afficiebatur summo honore, quod eum non solum colebant, qui aliquid percipere, aut audire studebant, verum etiam, si qui forte simulabant. Interim satis longo, intervallo, cum esset cum L. Lucullo in Ciliciam profectus; & cum ex ea provincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam. Quæ cum esset civitas acquisitimo iure, ac fœdere, ascribi se in eam civitatem

voluit: idque, cum ipse dignus putaretur, tum autoritate, & gratiâ Luculli ab Heraclienfibus impetravit. Data est civitas Syllani lege, & Carbonis, si qui fœderatis civitatibus ascripti fuissent: si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent: & si sexaginta diebus apud Prætores essent professi. Cum hic domicilium Romæ multos iam annos haberet, professus est apud Prætores Q. Metellum familiarissimum suum. Si nihil aliud nisi de civitate, ac lege dicimus, nihil dico amplius, causa dicta est. Quid enim horum infirmari, Græcæ, potest? Heracleæ ne esse eum ascriptum negabis? Adest vir summa autoritate, & religione, & fide L. Lucullus, qui se non opinari, sed scire: non audivisse, sed vidisse: non interfuisse, sed egisse dicit. Adfunt Heraclienfes legati, nobilissimi homines, qui huius iudicij causâ, cum mandatis, & cum publico testimonio venerunt, qui hunc ascriptum Heracliensem dicunt. Hic tu tabulas desideras Heraclienfium publicas, quas Italico bello, incenso tabulario, interisse scimus omnes. Est ridiculum ad ea, quæ habemus, nihil dicere; querere quæ habere non possumus: & de hominum memoria tacere, literarum memoriam flagitare: & cum habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipij iusurandum, fidemque, ea quæ de pra-

vari nullo modo possunt, repudiare: tabulas; quas idem dicis solere corrumpi, desiderare: At domicilium Roma non habuit is, qui tot annis ante civitatem datam, sedem omnium rerum, ac fortunarum suarum Romę Collocavit. At non est professus, in id verò his tabulis professus, quę sola ex illa professione, collegioque Pratorum obtinent publicarum tabularum authoritatem. Nam cum Appij tabula negligentius asservata dicerentur, Gabinij, quando incolunus fuit, levitas, post damnationem, calamitas omnem tabularum fidem resignasset; Metellus, homo sanctissimus, modestissimisque omnium, tantā diligentia fuit, ut ad L. Lentulum Pratorem, & ad Iudices venerit, & unius nominis liturā se commotum esse dixerit. His igitur tabulis nullam lituram in nomen A. Licij videtis. Quę cum ita sint, quid est, quod de eius civitate dubites, præsertim cum alijs quoq; in civitatibus fuerit adscriptus? Etenim cum mediocribus mulis, & aut nulla, aut humilialiqui arte præditis, gratiō civitatem in Græcia homines impetiebantur, Rhogynos, credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod scenicis artificibus largiri solebant; id huic summā ingenij præditi gloriā non fuisse? Quid? Cum ceteri non modo post civitatem datam, sed etiam post legem Papiam,

aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepererunt: hic, qui nec utitur quidem illis, in quibus est scriptus, quod se semper Heracliensem esse voluit, rejicietur? Censuram nostram requiris scilicet. Est enim obscurus, proximus Censuram hęc cum clarissimo Imperatore L. Lucullo, apud exercitum fuisse: superioribus, cum eodē Questore fuisse in Asia: primis, Iulio, & Crasso, nullā populi partem esse censam. Sed, quoniam census non ius civitatis confirmat, ac tantummodò indicat, cum, qui sit census, ita se iam tum gessisse pro cive: his temporibus, quę tu eliminaris, ne ipsius quidem iudicio in civium Roman. iure esse versatum: & testamentum sæpe fecit nostris legibus: & adiit hereditates civium Romanorum, & in beneficijs adæ rarium delatus est à L. Lucullo Pratore, & Consule. Quare argumenta, si qua potes: numquam enim hic neque suo, neque amicorum iudicio revincetur. Quares à nobis Græche, cur tantopere hoc homine delectemur? Quia suppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures convicio deffessæ conquiescant. An tu existimas, aut suppeterere nobis posse, quod quotidie dicamus in tanta varietate rerum, nisi animos nostros doctrinā excolamus? Aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrinā eadem relaxemus.

Ego verò fateor, me his studijs esse deditum: caeteros pudeat, si qui ira se literis abdiderunt; ut nihil possint ex his neque ad communem afferre fructum, neque in aspectum, lucemque proferre. Me autem quid pudeat, qui tot annos ita vivo, ludices, ut ab illis nullo me unquam tempore, aut commodium, aut otium meum abstraxerit, aut voluptas avocarit, aut denique somnus retardarit? Quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure succenseat, si quantum cæteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates, & ad ipsam requiem animi, & corporis conceditur temporis: quantum alij tribuunt in tæpestivjs convivijs, quantum deniq; alee, quantum pilæ, tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero? Atque hoc ideo mihi concedendum est magis, quod ex his studijs hæc quoque crescit oratio, & facultas: quæ quantacumque in me est, nunquam amicorum periculis defuit. Quæ si cui levior videretur, illa quidem certe, quæ summa sunt, ex quo fonte hauriam, sentio. Nam nisi multorum præceptis, multisque literis mihi ab adolescentia suasisset, nihil esse in vita mag-nopere expetendum, nisi laudem, atque honestatem; in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis, atque

exilij parvi esse ducenda: nunquam me pro salute vestra in tot, ac tantas dimicationes, atq; in hos profligatorum hominum quotidianos impetus obiectissem. Sed pleni omnes sunt libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas, quæ iacerent in tenebris omnia, nisi literarum lumen accederet. Quàm multas nobis imagines, non solum ad intuendum, verùm etiam ad imitandum, fortissimorum virorum expressas scriptores, & Græci, & Latini reliquerunt? Quas ego mihi semper in administranda Rep. proponens, animum, & mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium conformabam. Queret quispiam, quid illi ipsi summi viri, quorum virtutes literis proditæ sunt, ista ne doctrinà, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? Difficile est hoc de omnibus confirmare, sed tamen est certum quid respondeam. Ego multos homines excellenti animo, ac virtute fuisse, & sine doctrina, naturæ ipsius habitu propè divino, per se ipsos, & moderatos, & graves extitisse fateor. Etiam illud adiungo, sæpius ad laudem, atque virtutem, naturam sine doctrina, quàm sine natura valuisse doctrinam: atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam, atque illustrem accesserit ratio quædam, conformatioque doctrinæ; tum illud nescio quid præclarum, ac si-

gulare solere existere. Ex hoc esse hunc numero, quem patres nostri viderunt, divinum hominem, Africanū: ex hoc C. Lelium, L. Furium, modestissimos homines, & continentissimos: ex hoc fortissimum virum, & illis temporibus doctissimum, M. Catonem illum senem: qui profectō, si nihil ad percipiendam, colendamque virtutem literis adiuvarentur, nunquam se ad earum studium contulissent. Quod si non hic tantus fructus ostenderetur, & si ex istis studijs delectatio sola peteretur, tamēn, ut opinor, hanc animi remissionem humanissimam, ac liberalissimam iudicaretis. Nam cæteræ neque rēporum sunt, neque aratum omnium, neq̄ locorum: hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium, ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Quod si ipsi hæc neque attingere, neque sensu nostro gustare possemus, tamen ea mirari deberemus, etiam cum in alijs videremus. Quis nostrum tan animo agresti, ac duro fuit, ut Roscij morte nuper non commoveretur? Qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentē artem, ac venustatem, videbatur omnino mori non debuisse. Ergo ille corporis motu tantū amorem sibi conciliarat à nobis omnibus: nos animorum incre-

dibiles motus, celeritatemque ingeniorum negligemus? Quoties ego hunc Archiam vidi, ludices (utar enim vestra benignitate, quoniam me in hoc novo genere dicendi, an diligenter attenditis) quoties ego hunc vidi, cum literam scripsissent nullam, magnum numerū optimorum versuum de his ipsis rebus, quæ tum agerentur, dicere ex tempore? Quoties rebocatum eandem rem dicere, commutatis verbis, atque sententijs? Quæ verò accuratē, cogitatēque scripsisset, ea sic vidi probari, ut ad veterum scriptorum laudem pervenirent. Hunc ego non diligam? Non admirer? Non omni ratione defendendum putem? Atqui sic à summis hominibus, eruditissimisque accepimus cæterarum rerum studia, & doctrinā, & præceptis, & arte constare: Poetam naturā ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quasi divino quodam spiritu aflari. Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat Poetas, quod quasi Deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis esse videantur. Sit igitur, Iudices, sanctum apud vos humanissimos homines hoc Poetæ nomen, quod nulla unquam barbaria violavit. Saxa, & solitudines voci respondent, bestię sæpe immanes cantu flectuntur, atque consistunt: nos infituti rebus optimis non Poetarum voce moveamur? Homerum Colophonij civem esse dicunt

eunt suum, Chii suum vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnaei verò suum esse confirmant: itaque etiam delubrum eius in oppido dedicaverunt: per multam præterea pugnant inter se, atque contendunt. Ergo illi alienum, quia Poeta fuit, post mortem etiam expectant: nos hunc vivum, qui & voluntate, & legibus noster est, repudiabimus: præsertim, cum omne olim studium atque omne ingenium contulerit Archias ad populi Rom. gloriam, laudemque celebrandam: Nam, & Cimbricas res adolescens attigit, & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia videbatur, iucundus fuit. Neque enim quisquam est tam aversus à musis, qui non mandari versibus æternum suorum laborum facile præconium patiat. Themistoclem illum, summum Athenis virum dixisse aiunt, cum ex eo quæretur, quod acroama, aut cuius vocem libentissime audiret: Eius, à quo sua virtus optime prædicaretur. Itaque ille Marius item eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio putabat ea, quæ gesserat, posse celebrari. Mithridaticum verò bellum magnum, atque difficile, & in multa varietate terrarum, marique versatum, totum ab hoc expressum est: qui libri non modo L. Lucillum fortissimum, & clarissimum virum, verum etiam Populi Romani nomen illustrent. Populus enim Rom. aperuit, Lucullo imperante, Pö-

rum,

tum, & regijs quondam opibus, & ipsa natura regionis vallatum: Populi Rom. exercitus eodem duce, non maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit: Populi Rom. laus est, urbem amicissimam Cycicenorū eiusdem consilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore, ac faucibus ereptam esse, atque conservatam. Nostra semper feretur, & prædicabitur, L. Luccullo dimicante, cum interfectis ducibus depressa hostium clasis, & incredibilis apud Tenendum pugna illa navalis: nostra sunt trophæa, nostra monumenta, nostri triumphus. Quare, quorum ingenijs hæc feruntur, ab ijs Populi Rom. fama celebratur. Charus fuit Africano superiori noster Ennius, itaque etiam in sepulchro Scipionis putatur is esse constitutus è marmore. At ijs laudibus certè non solum ipsi, qui laudantur; sed etiam Populi Rom. nomen ornatur. In cælum huius proavus Cato tollitur: magnus honos populi Rom. rebus adiungitur: omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii non sine communi omnium nostrum laude decorantur. Ergo illum, qui hæc fecerat, Rhodium hominem, maiores nostri in civitatem receperunt: nos hunc Heraclientem, multis civitatibus expetitum, in hac autem legibus constitutum, de nostra civitate eieciimus? Nam si quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis

cis versibus percipi, quam ex Latinis, vehementer errat: propterea quod Greca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus, exiguis sane continentur. Quare, si res hæ, quas geissimus, orbis terræ regionibus definiuntur, cupere debemus, quò minus manuum nostrarum tela pervenerint, eodem gloriam, famamque penetrare. Quòd cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, hæc ampla sunt; tum ijs certe, qui de vita, gloriæ causa dimicant, hoc maximum, & periculorum incitamentum est, & laborum. Quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur? Atque is tamen, cum in sigæo ad Achillis tumulum assitisset. O fortunate, inquit, adulescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris! Et verè, nam nisi Ilias illa extitisset, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. Quid noster hic Magnus, qui cum virtute fortunam adequavit? Nonne Theophanem Mytilenæum scriptorem rerum suarum in concione militum civitate donavit? Et nostri illi fortes viri, sed rustici, ac milites, dulcedine quadam gloriæ commoti quasi participes eiusdem laudis magno illud clamore approbaverunt? Itaque, credo, si civis Romanus Arquias legibus non esset: ut ab aliquo Imperatore civitate donaretur, perficere non po-

potuit? Sylla, cum Hispanos, & Gallos donaret, credo, hunc petentem repudiasset? Quem nos in concione vidimus, cum ei libellum malus Poeta de populo subiecisset, quòd epigramma in eum fecisset tantummodo alterius versibus longiusculis, statim ex his rebus, quas tunc vendebat, iubere ei præmium tribui, sub ea conditione, ne quid postea scriberet. Qui sedulitate mali Poetæ duxit aliquo tamen premio dignam, huius ingenium, & virtutem in scribendo, & copiam non expetisset? Quid? à Q. Metello Pio familiarissimo suo, qui civitate multos donavit, neque per se, neque per Lucillos impetravisset? Qui præferim usque eo de suis rebus scribi cuperet, ut etiam Cordubæ natis Poetis, pingue quiddam sonantibus, atque peregrinum, tamen aures suas dederet. Neque enim est hoc dissimulandum, quod obscurari non potest, sed præ nobis ferendum: trahimur omnes laudis studio, & optimus quisque maxime gloriâ ducitur. Ipsi illi Philosophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt in eo ipso, in quo prædicationem, nobilitatemque despiciunt, prædicari se, ac nominari volunt. Decius quidem Brutus, summus ille vir, & imperator, Acicij amicissimi sui carminibus reuplorum, ac monumentorum aditus exortavit suorum. Jam veto

verò ille, qui cum Ætolis, Ennio comite, bellavit Fulvius, non duxit Martis manubias musis consecrare. Quare in qua urbe imperatores propè armati Poetarum nomen, & musarum delubra coluerunt, in ea non debent rogati iudices à musarum honore, & à Poetarum salute abhorere. Atque ut id libentiùs faciatis, iam me vobis, iudices, iudicabo, & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortasse, verum tamen honesto, vobis confitebor. Nam quas res nos in Consulatu nostro vobiscum simul pro salute huius urbis, atque imperij, & pro vita civium, proque universa Repub. gessimus, attigit hic versibus, atque inchoavit, quibus auditis, quòd verbi mihi magna res, & iucunda visa est, huc ad perficiendum hortatus sum. Nullam enim virtus aliam mercedem laborum, periculorumque desiderat, præter hanc laudis, & gloriæ: qua quidem detracta, iudices, quid est quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tam brevi, tantis nos in laboribus exerceamus? Certè si nihil animus præsentiret in posterum, & si quibus regionibus vitæ spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas; nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis, vigiliisque augetur nec toties de vita ipsa dimicaret. Nunc, insidet quædam in optimo quoque virtus, quæ noctes, & dies animum gloriæ stimulis

con-

conciat, atque admonet; non cum vitæ tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adæquandam. An verò tam parvi animi videamur esse omnes, qui in Repub. atque in his vitæ periculis, laboribusque vertamur, ut cum usque ad extremum spatium, nullum tranquillum, atque otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur? An cum statuas, & imagines, non animorum simulacra, sed corporum, studiosè multi summi homines reliquerint; consiliorum relinquere, ac virtutum nostrarum effigiem nonne multo male debemus, summis ingenijs expressam, & politam? Ego verò omnia, quæ gererem, iam tum in gerendo spargere me, ac disseminare arbitrabar, in orbis terræ memoriam sempiternam. Hac verò, sive à meo sensu post mortem ab futura sunt, sive, ut sapientissimi homines putaverunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt, nunc quidem certè cogitatione quadam, speque delector. Quare conservate iudices hominem pudore eo, quem amicorum studijs videris comprovari, tum dignitate, tum etiam vehustate; ingenio autem tanto, quantum id convenit existimari, quod summorum hominum ingenijs experitum esse videatis: causa verò eiusmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Me-

telli cõ

comprobetur. Quæ cum ita sint, petimus à vobis iudices, si qua non modò humana, verùm etiam Divina in tantis negotijs commendatio debet esse; ut eum qui vos, qui vestros Imperatores, qui Populi Rom. res gestas semper ornavit, qui etiam his recentibus nostris, vestrisque domesticis periculis æternum se testimonium laudum daturum esse profitetur, quique est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiri, atque dicti, sic in vestram accipiatis fidem, ut humanitate vestra levatus potius, quam acerbitate violatus esse videatur. Quæ de causa pro mea consuetudine, breviter, simpliciterque dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus: quæ non fori, neque iudiciali consuetudine, & de hominis ingenio, & communiter de ipsius studio locutus sum, ea, iudices, à vobis spero esse in bonam partem accepta: ab eo, qui iudicium exercet, certè scio.

AD QUIRITES POST REDITUM

ORATIO.

Quod precatus à Iove optimo maximo, ceterisque dijs immortalibus, sum; Quirites, eo tempore, cum me fortunæque meas pro vestra incolumitate, otio, concordia que devovi, ut, si meas rationes unquã vestre salutis anteposuissem, sempiternam poenam sustinerem, mea voluntate susceptam: fin & ea, quæ antè gesseram, conservandæ civitatis causâ gessissem, & illam miseram profectio- nem vestro salutis gratiâ suscepissem: ut, quod odium seclerati homines, & audaces in Rempub. & in omnes bonos conceptum iam diu continerent, id in me unum potius, quàm in optimum quemque, & in universam Rempub. desisterent: hoc si animo in vos, liberosque vestros fuisset, ut aliquando vos, patres conscriptos, Italiamque universam, memoria mei, misericordia, desideriumque teneret: eius devotionis me esse convictum iudicio decorum immortalium, testimonio senatus, consensu Italie, confessione inimicorum, beneficio divino, im-

mortalique vestro, maxime lætor, Quirites. Et si homini nihil est magis optandum, quam prospera, equabilis, perpetuaque fortuna, secundo vitæ sine ulla offensione cursu; tamen si mihi tranquilla, & pacata omnia fuissent, incredibili quadam, & penè divina, qua nunc vestro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruissem. Quid dulcius hominum generi à natura datum est, quam sui cuique liberi? Mihi verò, & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, vitæ sunt mea chariores: tamen non tanta voluptate erant suscepti, quâta nunc sunt restituti. Nihil cuiquam fuit unquâ iucundius, quam mihi meus frater: Non tam id sentiebam, cum fruebar, quàm tunc cum carebam, & posteaquàm vos me illi, & mihi eum reddidistis. Res familiaris sua quemque delectat: reliquæ meæ fortunæ recuperatæ plus mihi nunc voluptatis afferunt, quàm tunc in eolumi afferebant. Amicitia, consuetudines, vicinitates, clientelæ, ludi denique, & dies festi, quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. Iam verò honos, dignitas, locus, ordo, beneficia vestra, quamquam mihi semper clarissima visa sunt, tamen ea nunc renovata illustriora videntur, quàm si obscurata non essent. Ipsa autem patria, dii immortales, dici vix potest, quid charitatis, quid voluptatis

ha-

AD QUIRITES POST REDITUM. 97

habet! Quæ species Italia? Quæ celebritas oppidorum? Quæ forma regionum? Qui agri? Quæ fruges? Quæ pulchritudo urbis? Quæ humanitas civium? Quæ Reip. dignitas? Quæ vestra maiestas? Quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar, ut nemo magis. Sed tanquam bona valerado iucundior est eis, qui è gravi morbo recreati sunt, quam qui nunquam ægro corpore fuerunt: sic ea omnia desiderata magis, quam assidue percepta, delectant. Quorum igitur hæc disputo? Quorsum? Ut intelligere possitis, neminem unquam tantâ elbquentia fuisse, neque tam divino, atque incredibili genere dicendi, qui vestrorum magnitudinem, multitudinemque beneficiorum, quæ in me, fratremque meum, liberosque nostros contulistis, non modo augere, aut ornate oratione, sed enumerare, aut consequi possit. A parentibus, id quod necesse erat, parvus sum procreatus: à vobis natus sum consularis. Illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus esset, dederunt: vos spectatum, & incredibili pietate cognitum reddidistis. Rempub. illis accepi temporibus eam, quæ penè amissa est: à vobis eam recuperavi, quam aliquando omnes unius operâ servatam iudicaverunt. Diij immortales mihi liberos dederunt: vos reddidistis. Multa præterea à Dijs immortalibus optata consecuti sumus: nisi vestra

G

tra

tra voluntas fuisset, omnibus divinis muneribus caruissimus: vestros denique honores, quas eram gradatim singulos assecuti, nunc a vobis universos habemus: ut quantum antea parentibus, quantum Dijs immortalibus, quantum vobis metipsis, tantum hoc tempore, universim cuncto Populo Romano debeamus. Nam cum in ipso beneficio vestro tanta magnitudo est, ut eam complecti oratione non possim: tum in studijs vestris tanta animorum declarata est voluntas, ut non solum calamitatem mihi detraxisset, sed etiam dignitatem auxilium videamini. Non enim pro meo reditu, ut pro P. Popilij nobilissimi hominis adolescentis filij, & multi præterea cognati, atque affines deprecati sunt: non ut pro Q. Metello clarissimo viro iam spectata ætate filius: non L. Dalmaticus consularis summa auctoritate vir: non Q. Metellos Censorius, non eorum liberi, non Q. Metellus nepos, qui tum consulatum petebat, non fororum filij, Luculli, Servilij, Scipiones: permulti enim tum metelli, aut Metellorum liberi pro Q. Metelli, reditu vobis, ac patribus vestris supplicaverunt. Quod si ipse summa dignitas, maximeque res gestæ non satis valeret: tamen filij pietas, propinquorum preces, adolescentium squallor, maiorum natu lachrymæ Populum Rom. movere potuerunt.

Nam

Nam C. Marij, qui post illos veteres clarissimos captivares, vestra, patrumque memoria, tertius ante me consularis, subijt indignissimam fortunam præstantissima sua gloria, dissimilis fuit ratio. Non enim ille deprecatione redijt, sed in dissenso civium, exercitu se, armisque revocavit. Me autem nudum à propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum, ac tumultus metu, Caij Pisonis generi mei divina quadam, & inaudita auctoritas, atque virtus, fratrisque mei miserissimi, atque optimi quotidiana lachrymæ, sordesque lugubres à vobis deprecatae sunt. Frater erat unus, qui suo squalore vestro oculos inflecteret: qui suo fletu desiderium mei, memoriæque renovaret: qui statuerat, Quirites, si vos me sibi non reddidissetis, eandem subire fortunam, & tanto in me amore extitit, ut negaret fas esse non modò domicilio, sed ne sepulchro quidem se à me esse seiunctum. Pro me presente senatus, hominumque præterea viginti millia vestem mutaverunt: pro eodem me absente unius squallorẽ, sordesque vidistis. Unus hic, qui domi, qui in foro posset esse mihi ætate filius, inventus est beneficio parens, amore idem, qui semper fuit, frater. Nam coniungis miseræ squallor, & luctus, atque optime filiae moeror atque siduus, filijque parvi desiderium mei, lachrymæque pueriles, aut itineribus necessa-

G2

rijs.

rijs, aut magna parte rectis, ac tenebris cōtinebātur. Quare hoc maius est vestrum in nos pro meritum, quod non multitudini propinquorū, sed nobis metipsos nos reddidistis. Sed quem admodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandam calamitatem meam non affuerunt: sic illud, quod mea virtus prestare debuit, adiutores, autores, hortatoresque ad me restituendum ita multi fuerunt, ut longē superiores omnes hac dignitate, copiaque superarem. Numquam de P. Popilio clarissimo, atque fortissimo viro, nunquam de Q. Metello nobilissimo, & constantissimo cive, nunquam de C. Mario custode civitatis, atque imperij vestri, in Senatu mentio facta est. Tribunitijs superiores illi rogationibus, nulla auctoritate Senatūs sunt restituti. Marius verò non modò non à Senatu, sed etiam oppresso Senatu est restitutus: nec rerum gestarum memoria in reditu C. Marii, sed exercitus, atque arma valuerunt. At de me, ut valeret, semper Senatus flagitavit: ut aliquando perficeretur, cum primum licuit, frequentia, atque auctoritate perfecit. Nullus in eorum reditu motus municipiorum, & coloniarum factus est: at me in patriam ter suis decretis Italia cuncta revocavit. Illi inimicis interfectis, magna civium caede facta, reducti sunt: ego ijs, à quibus eiectus sum, pro-

provincias obtinentibus, inimico autem optimo viro, & mitissimo, altero Consule referente reductus sum; cum is inimicus, qui ad eam meam perniciem vocem suam communibus hostibus præbuisset, spiritu dumtaxat viveret, re quidem infra omnes mortuos amandatus esset. Nunquam de Popilio L. Oppimius fortissimo Consul, nunquam de Q. Metello, non modò C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem, qui secutus est, M. Antonius, homo eloquentissimus, cum A. Albino collega senatum, aut populum est cohortatus: at pro me superiores Consules semper, ut referrent, esflagitati sunt: sed veriti sunt ne gratiæ causa facere viderentur, quod alter mihi affinis erat, alterius causam capitis receperam: qui provinciarum fœdere irretiti, totum illum annum querelas Senatūs, iustum bonorū, Italiæ gemitum per-tulerunt. Kalend. verò Jan. posteaquam orba Resp. Consulis fidem, tamquam legitimi tutoris imploravit, P. Lentulus Consul, parēs, Deus, salus nostræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, simul ac de solemni religione retulit, nihil humanarum rerum sibi prius, quam de me agendum iudicavit. Atque eo die confecta res esset, nisi is Tribunus pleb. quem ego maximis beneficijs quaestorem Consul ornaveram, cum & cunctus ordo, & multi summi viri orarent,

& Cn. Oppius focer, optimus vir, ad pedes eius flens iaceret, noctē sibi ad deliberandum postulasset: que deliberatio non in reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur, sed ut patefactum est, in augenda mercede consumpta est. Postea res acta est in Senatu alia nulla, & cum alijs rationibus impediretur, voluntate tamen perspecta Senatus, causa ad vos mense Ianuar. deferrebat. Hic tantum interfuit inter me, & inimicos meos. Ego cum homines in tribunali Aurelio palam conscribi, centuriarique vidissent, cum intelligerem veteres ad spem cedis Catiline copias esse revocatas: eum viderem ex ea parte homines, cuius partis nos vel principes numerabamur, partim quod mihi inviderent, partim quod sibi timerent, aut proditores esse, aut desertores salutis meae, cum duo Consules empti pactione provinciarum auctores se inimicis Reip. tradidissent: cum egestatem, avaritiam, libidines suas viderent expleri non posse, nisi me constructum domesticis hostibus dedidissent: cum Senatus, equitesque Rom. flere pro me, ac mutata veste vobis supplicare edictis, atque imperijs vetarentur: cum omnium provinciarum pactiones, cum omnia cum omnibus foedera, reconciliations gratiarum, sanguine meo sancirentur, cum omnes boni non recusarent, quin vel pro me, vel mecum

cum perirent: armis decessare pro mea salute nolui, quod & vincere, & vinci luctuosum Reipub. fore putavi. At Inimici mei mense Ianuari cum de me ageretur, corporibus eorum trucidatis, flumine sanguinis meum reditum intercludendum putaverunt. Itaque cum ego abfuissem, eam Reipub. habuistis, ut a que me, atque illam restituendam putaretis: ego autem in qua civitate nihil valeret Senatus, omnis esset impunitas, nulla iudicia, vis, & ferrum in foro versarentur: cum privati se parietum presidio, non legum, tuerentur, Tribuni pleb. vobis inspectantibus vulnerarentur, ad magistratum domos cum ferro, & facibus iretur, consulis faces frangerentur, Deorum immortalium templa incenderentur, Reip. nullam esse putavi. Itaque neque Rep. exterminata, mihi locum in hac urbe esse duxi, nec si illa restitueretur, dubitavi quin me secum ipsa reduceret. An ego, cum mihi esset expioratissimum, P. Lentulum proximo anno Consulem futurum, qui illis ipsis periculosis temporibus a dilis curulis, me Consule omnium meorum consiliorum particeps, periculorumque socius fuisset: dubitarem? cum is me confectum consularibus vulneribus consulari medicina ad salutem reduceret? Hoc duce, collega autem eius, clementissimo, atque optimo viro, primo non adversan-

te, post etiã adiuvante, reliqui magistratus penè omnes fuerunt defensores salutis meae, ex quibus excellenti animo, virtute, auctoritate, praesidio T. Annius, & P. Sextius, praestanti in me benevolentia, & divino studio extiterunt, eodemque P. Lentulo auctore, & pariter referente collega, frequentissimus senatus, uno dissentiente, nullo intercedente, dignitatem meam, quibus potuit verbis amplissimis, ornavit: salutem vobis, municipijs, colonijsque, omnibus commendavit. Ita me nudum à propinquis, nulla cognatione munitum, Consules, Praetores, Tribuni plebis, senatus, Italia cuncta semper à vobis deprecata est: denique omnes, qui vestris maximis beneficijs, honoribusque sunt ornati, producti ad vos ab eodem, non solum ad me conservandum vos cohortati sunt: sed etiam rerum mearum gestarum auctores, testes, laudatoresque fuerunt. Quorum princeps ad cohortandos vos, & ad rogandos fuit Cn. Pompeius, vir omnium, qui sunt, fuerunt, erunt, virtute, sapientia, ac gloria princeps: qui mihi unus privato amico eadem omnia dedit, quae universae Reip. salutem, orium, dignitatem. Cuius oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita. Primum, vos docuit, meis consilijs Rempub. esse servatam: causamque meam cum communi salute coniunxit, hortatusque est, ut aucto-

thoritatem senatus, statum civitatis, fortunas civis benemeriti defenderetis: tum in perorando posuit, vos rogari à senatu, rogari ab Equitibus Rom. rogari ab Italia cuncta. Denique ipse ad extremum pro mea vos salute non rogavit solum, verum etiam obsecravit. Huic ego homini, Quirites, tantum debeo, quantum hominem homini debere vix fas est. Huius consilia, P. Lentuli sententiam, senatus auctoritatem vos secuti in eo me loco, in quo vestris beneficijs fueram, iisdem centurijs, quibus collocaratis, reposuistis. Eodem tempore audistis, eodem ex loco summos viros, ornatissimos, atque amplissimos homines, principes civitatis, omnes consulares, omnes praetorios eadem dicere, ut omnium testimonio per me unum Rempub. conservatam esse constaret. Itaque cum P. Servilius gravissimus vir, & ornatissimus civis dixisset, opera mea Rempub. incolumem magistratibus deinceps traditam, dixerunt in eandem sententiam ceteri. Sed audistis eo tempore clarissimi viri non solum auctoritatem, sed etiam testimonium L. Gellij, qui, quia suam classem attentatam magno cum suo periculo penè sensit, dixit in concione vestra, si ego Consul, cum fui, non fuisset, Rempub. funditus interituram fuisse. En ego tot testimonijs, Quirites, hac auctoritate senatus, tanta consensione Italiae, tanto stu-

to studio bonorum omnium, agente P. Lentulo, consentientibus cæteris magistratibus, deprecante Cn. Pompeio, omnibus hominibus faventibus, Diis denique immortalibus, frugum ubertate, copia, vilitate reditum meum comprobantibus, mihi, incis, Reipub. restitutus, tantum vobis, quantum facere possum, Quirites, pollicebor: primum, qua sanctissimi homines pietate erga Deos immortales esse solent, eadem me erga populum Rom. semper fore, nomenque vestrum aequè mihi grave, & sanctum, ac Deorum immortalium in omni vita futurum: de inde quoniam me in civitatem Resp. ipsa reduxit, nullo me loco Reip. defuturum. Quod si quis existimat, me aut voluntate esse mutata, aut debilitata virtute, aut animo fracto, vehementer errat: mihi, quod potuit vis, & iniuria, & sceleratorum hominum furor detrahere, eripuit; abstulit, dissipavit: quod viro forti adimi non potest, id manet, & permanebit. Vidi ego fortissimum virum, municipem meum C. Marium, quoniam nobis quasi aliqua fatali necessitate non solum cum his, qui hæc delere voluissent, sed etiam cum fortuna belligerandum fuit: eum tamen vidi, cum esset summa senectute, non modo non infracto animo propter magnitudinem calamitatis, sed confirmato, atque renovato: quem ego nec dicere adivi-

tum se fuisse miserum, cum careret patria, quæ obsidione liveravisset: cum sua bona possideri ab inimicis, ac diripi audiret, cum adolescentem filium videret eiuſdem socium calamitatis: cum in paludibus demeritus concursu, ac misericordia Minturnensium corpus, ac vitam suam conservasset: cum parvâ naviculâ traiectus in Africam, quibus regna ipse dederat, ad eos inops, supplexque venisset: recuperata verò sua dignitate, se non committurum, ut cum ea, quæ amiserat, sibi restituta essent, virtutem animi non haberet, quam nunquam perdidisset. Sed hoc inter me, atque illum interest: quod ille, qua replurimum potuit, ea ipsa se inimicos suos ultus est armis: ego qua consuevi, utar pietate: quoniam illi arti in bello, ac seditione locus est, hinc in pace, atque otio. Quamquam ille animo irato nihil nisi de inimicis ulciscendis agebat: ego de ipsis inimicis tantum, quantum mihi Resp. permittet, cogitabo. Denique, Quirites, quoniam me quatuor omnino genera hominum violarunt, unum eorum, qui odio Reip. quod eam ipsis invitis conservatam, mihi inimicissimi fuerunt: alterum, qui per simulationem amicitia, nefarie prodiderunt: tertium, qui cum propter inertiam suam eadem assequi non possent, inviderunt laudi, & dignitati mee: quartum, qui cum custodes Reipublicæ es-

se debuerunt, salutem meam, statum civitatis, dignitatemque eius imperij, quod erat penes ipsos, vendiderunt: sic ulciscar genera singula, quemadmodum à quibusque sum provocatus: malos cives, Rempub. bene gerendos; perfidos amicos, nihil credendo, atque omnia cavendo: invidos, virtuti, & gloriae serviendo: mercatores provinciarum, revocando domum, atque ab ijs provinciarum rationem repetendo. Quàmquam mihi maiori curæ est quemadmodum quidem vobis, qui de me estis optimè meriti, gratiam referam, quàm quemadmodum inimicorum iniurias, crudelitatemque persequar. Etenim ulciscendæ iniuriæ facilior ratio est, quàm beneficij remunerandi: propterea quòd superiorem esse contra improbos, minus est negotij, quàm bonis exequari: tum etiam ne tam necessarium quidem est malè meritis, quàm optimè meritis referre quòd debeas. Odium vel precibus mitigari potest, vel temporibus Reip. communique utilitate deponi, vel difficultate ulciscendi teneri, vel vetustate sedari: benemeritos quin colas, nec exorari fas est, nec id Reipub. repetere utcumque necesse est, neque est excusatio difficultatis, neque æquum est tempore, & die memoriam beneficij definire. Postremo qui in ulciscendo remissior fuit, mox aperte laudatur: at gravissimè vituperatur qui

in

in tantis beneficijs, quanta vos in me contulistis, remunerandis est tardior: neque solum ingratus, quod ipsum grave, verum etiam impius appelletur, necesse est. Atque in officio persolvendo dissimilis est ratio, & pecunia debita: propterea quòd pecuniam qui retinet, non dissolvit: qui reddidit, non habet: gratiam, & qui retulit, habet, & qui habet, dissolvi. Quapropter, memoriam vestri beneficij colam benevolentia seipiterna, non solum dum animam spirabo meam, sed etiam cum mortuo monumeta vestri in me beneficij permanebunt. In referenda autem gratia hoc vobis repromitto, semperque præstabo, mihi neque in consilij de Reipub. capiendis diligentiam, neque in periculis à Rep. propulsandis animum, neque in sententia simpliciter referenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro Reipub. laudendis libertatem, nec in perferendo labore industriam, nec in vestris commodis augendis gratam animi benevolentia futuram. Atq; hæc cura, Quirites, erit infixæ animo meo sempiterna, ut cum vobis, qui apud me Deorum immortalium vim, & numen tenetis, tum posteris vestris, cunctisque gentibus, dignissimus ea civitate videar, quæ suam dignitatem non posse tenere se, nisi me recuperasset, cunctis suffragijs iudicavit.

Post